

Rafał Malik

Radymno. Charakterystyka budowy przestrzennej miasta lokacyjnego w świetle analizy materiałów kartograficznych

Radymno. Characteristics of the spatial layout of a chartered town in the light of an analysis of cartographic materials

Radymno to małe miasteczko położone w Bramie Przemyskiej na lessowym płaskowyżu Pogórza Karpackiego przechodzącego tu w dolinę Sanu. Ulokowane na lewym jego brzegu, nad rzeką Radą, w pół drogi pomiędzy Przemyślem a Jarosławiem, trzyma się ważnego niegdyś szlaku komunikacyjnego i handlowego zarazem, prowadzącego z Rusi przez Lwów i Kraków na Śląsk.

Zainteresowanie problematyką kształtowania się średniowiecznego organizmu miejskiego Radymna było i jest bardzo skromne. Przemiany przestrzenne miasta opracował wstępnie i wydał K. Gottfried¹. Omówienia zestawu elementów funkcjonalnych budujących plan lokacyjnego Radymna dokonał i rekonstrukcję tego planu przedstawił J. Malczewski². Równie cenna jak wymienione tu już prace wydaje się być rozprawa J. Burszta omawiająca stan zabudowy miasta w świetle lustracji z połowy XVIII wieku³. Inne powstałe opracowania albo odnoszą się do wybranych fragmentów z przeszłości Radymna, albo są pracami natury ogólnej, gdzie problematyka związana z miastem jest traktowana marginalnie, jako jeden z elementów dużo szerszych rozważań. W grupie tej na większą uwagę zasługują teksty M. Horna oraz A. Prochaski⁴.

Najstarsze ślady osadnictwa w tym rejonie sięgają czasów neolitu. Z przełomu II i III wieku naszej ery pochodzą pozostałości dużej osady odkrytej w Radymnie w latach 60. ubiegłego wieku. Pierwsze wiadomości źródłowe o Radymnie datowane są najwcześniej dopiero na II połowę XIV wieku. Wówczas to 1 lutego 1366 roku Kazimierz Wielki, król Polski zezwolił Bernardowi z Szywnaldu na osadzenie na tutejszych gruntach 40-łanowej wsi zwanej Radymnie⁵. Jedenaście lat później areal ten powiększono do 80 łanów przenosząc jednocześnie założoną wcześniej wieś na prawo magdeburgskie⁶. Wy-

Radymno is a small town situated in the Przemysł Gate on the loess plateau of the Pogórze Karpackie which turns here into the valley of the San. Located on its left bank, on the River Rada, halfway between Przemyśl and Jarosław, the town sits on the formerly important traffic and trade route leading from Rus through Lviv and Krakow to Silesia.

There has been very little interest in the issue of forming the medieval urban organism of Radymno. Spatial transformations in the town were initially studied and published by K. Gottfried¹. The set of functional elements making up the plan of chartered Radymno was discussed and the plan reconstruction was presented by J. Malczewski². The treatise by J. Burszta discussing the state of the building development in the town in the light of the survey carried out in the mid-18th century³ seems to be as valuable as the already mentioned works. Other studies either refer to selected fragments from Radymno's past or are works of more general nature where the issues connected with the town are treated marginally as one of numerous elements of much broader considerations. In that group the texts by M. Horn and A. Prochaska⁴ deserve paying more attention.

The oldest traces of settlement in this region date back to the Neolithic period. Relics of a large settlement discovered in Radymno in the 1960s date back to the turn of the 2nd and 3rd centuries A.D. The first source information about Radymno is dated at the earliest to the 2nd half of the 14th century. Then on February 1st, 1366, Casimir the Great, King of Poland, granted Bernard from Szywnald the right to settle a 40-lan village called Radymnie⁵ in the area. Eleven years later the area was increased to 80 lans, at the same time transferring the previously founded village to the Magdeburg law⁶. It seems that

daje się, że wybrane pod lokację miejsce było na tyle atrakcyjne gospodarczo, że zdołało zapewnić Radymnu szybki i w miarę stały wzrost ekonomiczny⁷. Jeszcze przed 1396 rokiem Radymno trafia wraz z Domaradzem, Brzozowem i Cergową w ręce biskupów przemyskich, by następnie dzięki ich staraniom w 1431 roku zostać podniesionym do rangi miasta⁸.

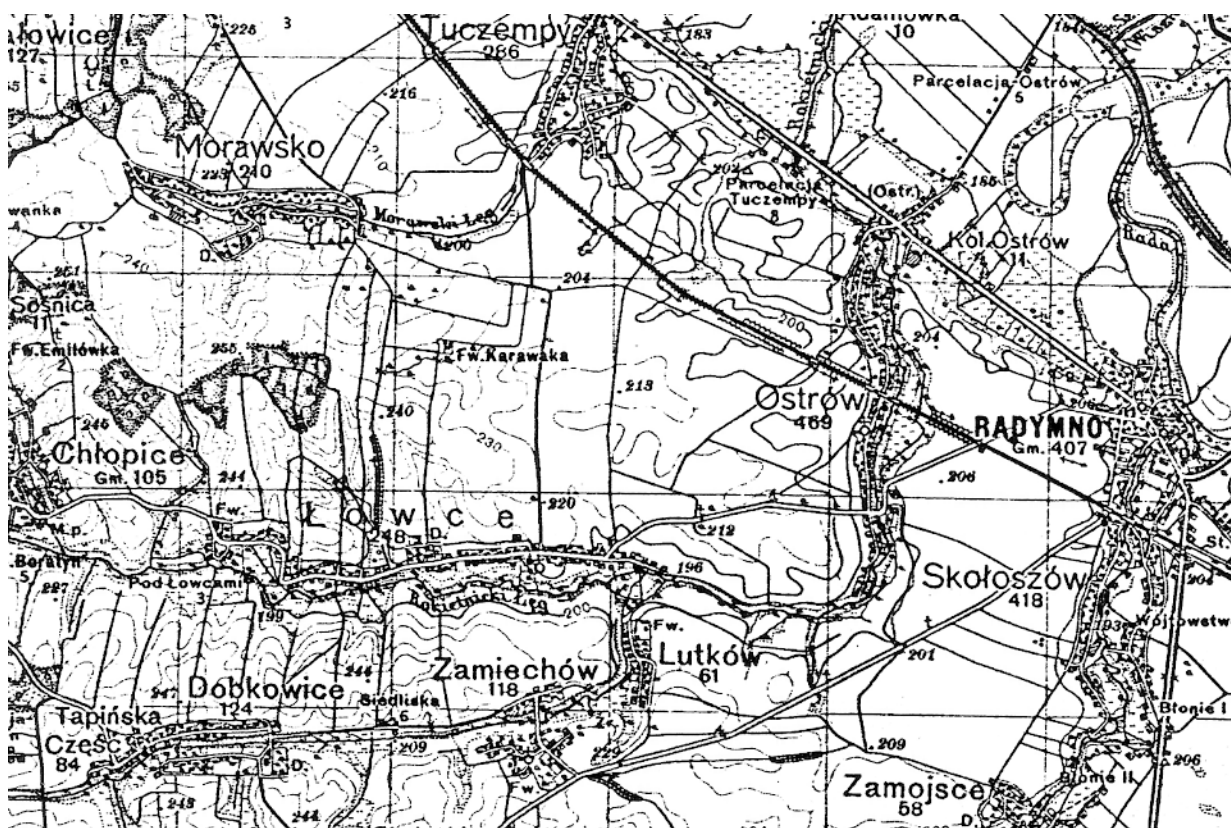
Bez wątpliwości najstarszym ośrodkiem osadniczym powstałym w okolicy Radymna jest Przemyśl, którego początki datuje się na przełom X i XI wieku⁹. Równie starą metrykę posiadają Przeworsk i Lubaczów – będący podówczas grodem kontrolującym drogę ze Lwowa w kierunku Sandomierza z pominięciem Przemyśla oraz Jarosław, gdzie na wzgórzu Benedyktynów uzyskano potwierdzenie na funkcjonowanie tu osadnictwa już na przełomie X i XI wieku.

Pierwszym miastem powstałym na zachód od Sanu, a opartym na nowym modelu prawno-ustrojowym, był, jak twierdzą historycy, Rzeszów¹⁰. Zdecydowana większość miast ziem sanockiej i przemyskiej powstających z końcem XIV wieku i w ciągu wieku XV formowała się na miejscu wcześniej istniejących wsi lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Tak powstaje Jarosław¹¹. Obok istniejącego o wiele wcześniej grodu lokowane jest miasto w Lubaczowie¹². Długi okres funkcjonowania jeszcze przed lokacją miała Kańczuga¹³. XIII-wieczną wsią był przed lokacją Leżajsk¹⁴. Podobną drogę rozwojową przeszedł Brzozów – pierwsze miasto biskupie założone w pobliżu Przemyśla¹⁵. Niejasne są początki kształtowa-

the chosen location site was sufficiently attractive economically and it managed to ensure fast and relatively stable economic growth⁷ for Radymno. Already before 1396, Radymno with Domaradz, Brzozow and Cergowa fell into the hands of the bishops of Przemyśl, and then owing to their efforts in 1431 it was elevated to the rank of a town⁸.

Undoubtedly the oldest settlement centre existing in the vicinity of Radymno is Przemyśl the origins of which date back to the turn of the 10th and 11th century⁹. Equally old are Przeworsk and Lubaczów, the latter of which was then a hill-fort controlling the route from Lviv towards Sandomierz but skirting round Przemyśl, and Jarosław where on the Benedictine hill a settlement was discovered to have functioned already at the turn of the 10th and 11th century.

According to historians, the first town founded to the west of the San based on the new legal and political model was Rzeszów¹⁰. A vast majority of towns in the Sanok and Przemyśl region which came into existence at the end of the 14th century and during the 15th century formed on either the sites of previously existing villages or in their direct neighbourhood, e.g. Jarosław¹¹. The town in Lubaczów¹² was founded near the much earlier existing hill-fort. Kańczuga could boast a long period of functioning already before its official location¹³. Before it was granted its charter Leżajsk was a 13th-century village¹⁴. Brzozów developed in a similar way – it was the first bishop town founded in the vicinity of Przemyśl¹⁵. The beginnings of

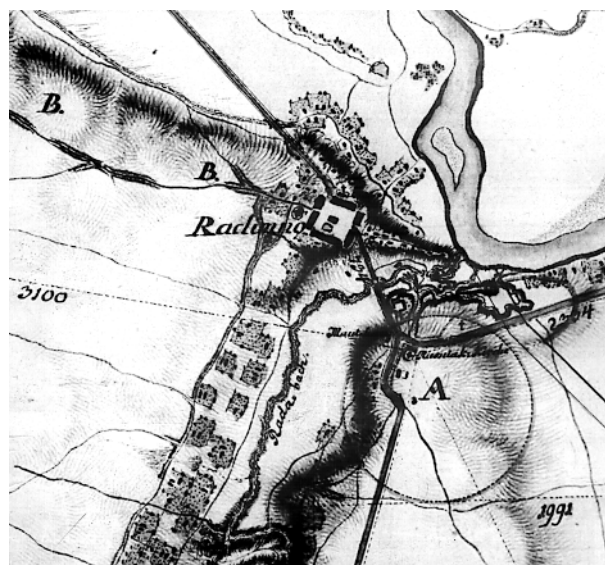
Ryc. 1. Fragment niemieckiej mapy topograficznej Polski w skali 1:100 000 z roku 1936, sekcja Przemyśl, przedstawiającej okolice Radymna. Materiał ze zbiorów Katedry Historii Architektury Urbanistyki i Sztuki Powszechnej IHAIKZ PK
 Fig. 1. Fragment of a German topographic map of Poland in the scale of 1:100 000 from 1936, section Przemyśl, presenting the area of Radymno. Material from the collection of the Faculty of History of Architecture, Urban Planning and Popular Art IHAIKZ PK

nia się życia miejskiego w Przeworsku. Wiemy jedynie, że osada ta otrzymała prawa miejskie w 1393 roku. Nieznane są nam też bliżej początki Zarszyna, który w 1395 roku był własnością rycerską. Historycy przypuszczają, że także i w tym przypadku miasto powstało na zrębach jakiejś wcześniejszej przedlokacyjnej osady¹⁶. Na gruntach starszej od siebie wsi powstaje Krzywca. Również Dubiecko powstaje na obszarze już wcześniej zasiedlonym. Wieś o tej samej nazwie co późniejsze miasto została nadana Kmitom w 1389 roku. Do miast powstałych w oparciu o funkcjonujące przed lokacją osady należą Birża, znana początkowo, jako Nowy Bród, Babice, Dynów, Rybotycze, Pruchnik czy w końcu omawiane tu Radymno¹⁷.

Wieś przed lokacji miasta

Jak wyglądał plan wsi założonej przez Bernarda z Szywnwałdu, nie wiemy. Z przeprowadzonych analiz planistycznych opartych o mapę Miega i plan katastralny można wnioskować, że wieś ta założona została na skrzyżowaniu wspomnianej tu już drogi handlowej wiodącej z Rusi w kierunku Krakowa z traktem lokalnym prowadzącym ku przeprawie przez San i dalej na jego prawy brzeg.

Centralnym punktem wsi był wydłużony na kierunku równoleżnikowym trójkątny plac, który jak się w świetle późniejszych dokumentów wydaje, z powodzeniem realizował funkcje targowe¹⁸. Trudno dziś stwierdzić, czy forma placu była formą z góry zamierzoną, czy też kształtowała się w wyniku organicznego formowania się, a późniejsza lokacja osady była jedynie prawnym usankcjonowaniem zastanego stanu rzeczy. Zasadniczo pierzeje placu stanowiła zabudowa siedliskowa, ujęta w działki, wydaje się – różnej wielkości, ustawione prostopadle

Ryc. 2. Mieg, Karte des Königreichs Galizien Und Lodomerien. Fragment mapy rejonu Radymna sporządzonej przez płk. Siegera i ppłk. Miega w latach 1779–1782 w podziałce 1:28 800; oryginał w Kriegsarchiv w Wiedniu

Fig. 2. Mieg, Karte des Königreichs Galizien Und Lodomerien. Fragment of the map of the Radymno area drawn by Col. Sieger and Lt. Col. Mieg in the years 1779–1782 in the scale 1:28 800; original in the Kriegsarchiv in Vienna

forming the urban life in Przeworsk are not clear. We know only that the settlement was granted its town rights in 1393. Neither do we know much about the beginnings of Zarszyn which, in 1395, was a knight's property. Historians suppose that also in this case the town was founded on the basis of a former pre-chartered settlement¹⁶. Krzywca arose on the grounds of an older village. Also Dubiecko was formed on the area that had already been settled. The village of the same name as the later town was granted to the Kmita family in 1389. Among towns created on the basis of settlements functioning before the official location were: Birża initially known as Nowy Bród, Babice, Dynów, Rybotycze, Pruchnik or finally the discussed here town of Radymno¹⁷.

The village from before the town location

We do not know what the plan of the village founded by Barnard from Szywnwałd looked like. From the carried out planning analyses based on the Mieg's map and the cadastral plan one could conclude that the village was founded at the crossroads of the already mentioned trade route leading from Rus towards Krakow, and a local route leading to the crossing on the San and further onto its right bank.

The central element of the village was a triangular latitudinally elongated common which, in the light of later discovered documents, seems to have successfully functioned as a marketplace¹⁸. It is difficult to verify today whether the form of the marketplace had been intended in advance or was shaped as a result of organic forming, and the later location of the settlement was merely legal sanctioning of the factual state. Fundamentally, frontages of the marketplace consisted of settlement blocks, divided into plots seemingly of varying sizes, arranged perpendicularly to face the marketplace. An exception from the rule was a sizeable fragment of the eastern frontage which largely consisted of the Orthodox church and its accompanying objects.

The chartered town

The town was located on the south side of the previously existing village. A relatively flat terrain, slightly sloping towards the north-east, not yet built upon, allowed for using a geometrised plan with an orthogonal pattern of streets laid out on a disciplined measuring grid. The basis of the grid was a mesh the size of a 'sznur' (unit of length) which equalled 125 feet where one foot measured about 0.3 metre¹⁹. When converted into the current metric units its size would equal, after rounding it, 37.5 metre by 37.5 metre. On the basis of carried out research it can be assumed that during the initial period, namely at the time of location, the town acquires a simple urban layout known in the literature of the subject as the orthogonal layout enclosed in an oval. It was cut off by 13 regular blocks the largest of which, in the centre, was intended to realise the most significant municipal and trading functions. Around it there was a single belt divided into 12 blocks grouping settlement plots.

In consequence of the approved scheme the central block, i.e. the market place, measured 3.5 by 3.5 'sznur',

frontem w stronę placu. Wyjątkiem od tej zasady był spory fragment pierzei wschodniej zbudowanej w dużej mierze z cerkwi i obiektów jej towarzyszących.

Miasto lokacyjne

Miasto ulokowano po południowej stronie istniejącej tu wcześniej wsi. Stosunkowo płaski teren, nieznacznie nachylony w kierunku północno-wschodnim, wolny od zabudowy, pozwolił na zastosowanie zgeometryzowanego planu o ortogonalnej sieci ulic założonych na zdyscyplinowanej siatce mierniczej. Podstawą tej siatki było oczko wielkości sznura równego 125 stopom, gdzie jedna stopa miała około 0,3 metra długości¹⁹. W przeliczeniu na współczesne nam miary metryczne byłaby to wielkość wynosząca po zaokrągleniu 37,5 metra na 37,5 metra. Na podstawie przeprowadzonych badań można przyjąć, że w pierwszym okresie, czyli w chwili lokacji, miasto otrzymało prosty układ urbanistyczny znany z literatury przedmiotu pod nazwą układu ortogonalnego zamkniętego w owalu. Odcinało go 13 umiarkowanych bloków, z których najobszerniejszy, środkowy, przeznaczony został pod realizację najistotniejszych funkcji ogólnomiejskich i handlowych. Wokół niego rozmierzono w pojedynczym paśmie 12 bloków grupujących działki siedliskowe.

W wyniku przyjętego schematu blok środkowy, czyli rynek, otrzymał wymiary 3,5 na 3,5 sznura, licząc w osiach ulic wychodzących z jego narożników. Po przeliczeniu na metry daje to kwadrat o boku równym około 131 metrów. Głębokość każdego z otaczających rynek bloków wynosiła w przybliżeniu 187 stóp, czyli 1,5 sznura. Drugi ich wymiar – frontowy – był pochodną wielkości rynku oraz przyjętego układu komunikacyjnego miasta i równał się długości odcinków mierzonych w osiach ulic wyprowadzających ruch z rynku pomniejszonych o sumę połówek szerokości pasów tych ulic. W przypadku Radymna przy typowej dla tego okresu wielkości pasa komunikacyjnego wynoszącej 9 metrów fronty bloków przyrynkowych osiągały długość około 56 metrów.

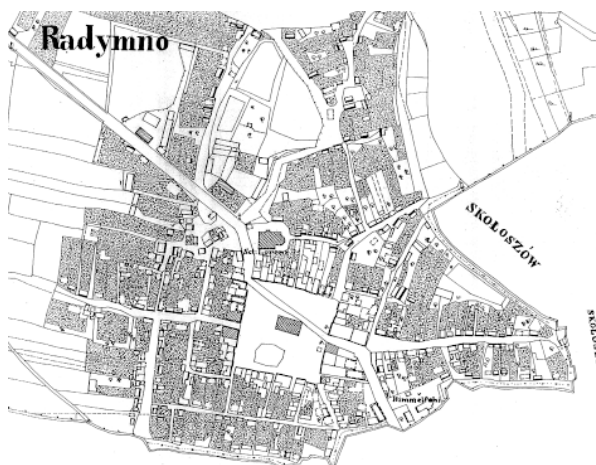
Hipotetycznie możemy zatem przyjąć, że miasto w owym czasie rozciągało się na przestrzeni określonej kwadratem o boku wynoszącym 6,5 sznura. Odpowiadało to powierzchni około 60 hektarów. Poza tym obszarem pozostawała znaczna część układu przestrzennego przedlokacyjnej wsi targowej, na którą miasto nie zdołało się nałożyć własnym planem.

Tak wyznaczony układ w fazie drugiej otrzymał jakiś rodzaj umocnień. O tym, że Radymno takie umocnienia posiadało, przekonuje nas *Lustracja dóbr stołowych miasta* z połowy XVIII wieku. Jest w niej mowa o istnieniu wałów miejskich²⁰. O wałach i murach wspomina też *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*²¹. Kiedy powstały, nie wiemy. Wiemy natomiast, że w połowie XVIII wieku były one bardzo zaniedbane, a miejscami nawet całkowicie zniszczone. Wiemy też, że w ramach ich obwodu funkcjonowały co najmniej dwie bramy – Jarosławska i Przemyska²². Jak wyglądały owe bramy, nie wiemy. Możemy jedynie domniemywać, że ich forma mogła mieć coś wspólnego z konstrukcją bramy w Dynowie zbu-

counting along the axes of streets coming from its corners. When converted into metres it resulted in a square whose side was approximately 131 metre long. The depth of each of the blocks surrounding the marketplace equalled approximately 187 feet, that is 1.5 ‘sznur’ in length. Their other dimension – of the front – derived from the size of the marketplace and the approved communications layout of the town and equalled the length of sections measured in the axes of the streets channeling traffic out of the market reduced by the sum of halves of the street lanes. In case of Radymno, with the typical for that period size of a traffic lane equalling 9 metres, the fronts of marketplace blocks had the length of about 56 metres.

Therefore, we can hypothetically assume that at the time the town spread over the area outlined by a square the side of which measured 6.5 ‘sznur’, which corresponded with the area of approximately 60 hectares. A significant part of the spatial layout of the pre-chartered market village, onto which the town did not manage to superimpose its own plan, remained outside that area.

In the second phase the so outlined urban layout acquired some sort of fortifications. About the fact that Radymno possessed such fortifications we are convinced by the Survey of the crown lands of the town from the mid-18th century, which mentions the existence of defensive walls²⁰. Walls and fortifications are also mentioned in the Geographical Dictionary of the Polish Kingdom and Other Slavic Countries²¹. We do not know when they were erected, but what we know is that in the mid-18th century they were already badly neglected and completely destroyed in places. We also know that at least two Gates – Jarosławska and Przemyska functioned within their perimeter²². What the gates might have looked like we do not know. We can only surmise that their form might have resembled the construction of the gate in Dynow built from *timber hewn into cubes, shingled, in which the door on iron blocks with staples and an iron hasp for locking*²³. Neither do

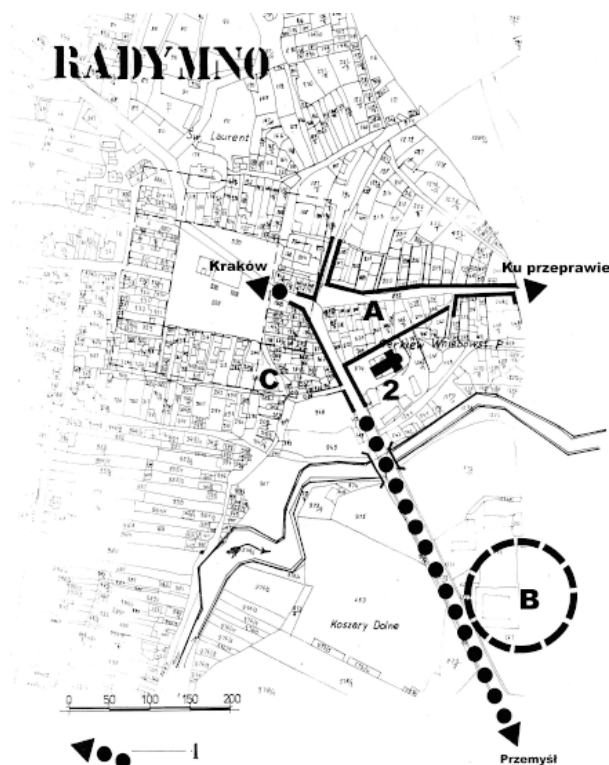
Ryc. 3. Radymno. Fragment planu katastralnego miasta z połowy XIX wieku w skali 1:2880. Oryginał w Archiwum Państwowym w Przemysku. Przerys z oryginału ze zbiorów Katedry Historii Architektury Urbanistyki i Sztuki Powszechnej IHAiKZ PK
Fig. 3. Radymno. Fragment of the town cadastral plan from the mid-19th century in the scale of 1:2880. Original in the State Archive in Przemysł. Copied from the original in the collection of the Faculty of History of Architecture, Urban Planning and Popular Art IHAiKZ PK

dowanej z drzewa w kostkę ciosanego, gontami pobitej, w której wrota na ciosach żelaznych ze skoblami i wrzeczadłem żelaznym do zamykania²³. Nie znamy też trasy przebiegu owych wałów ani obszaru, jaki sobą zakreślały. W oparciu o niektóre wzmianki źródłowe niekoniecznie bezpośrednio dotyczące tego tematu i na podstawie układu działek siedliskowych, zmian w wielkości tych działek, a także przebiegu niektórych ulic możemy przypuszczać, że od strony północnej ich linia prowadziła w zasadzie zaraz na tyłach bloków zabudowy przyrynkowej; zatem nieco inaczej niż ma to miejsce w rekonstrukcji J. Malczewskiego, gdzie fortyfikacje miejskie obejmują także przedlokacyjną część Radymna²⁴. Wschodni i południowy ich odcinek wiodły wzdłuż dzisiejszych ulic Kołłątaja i 3 Maja aż do fary miejskiej, gdzie skręcały w kierunku północnym idąc po koronie dość wyniosłej w tym miejscu skarpy miejskiej.

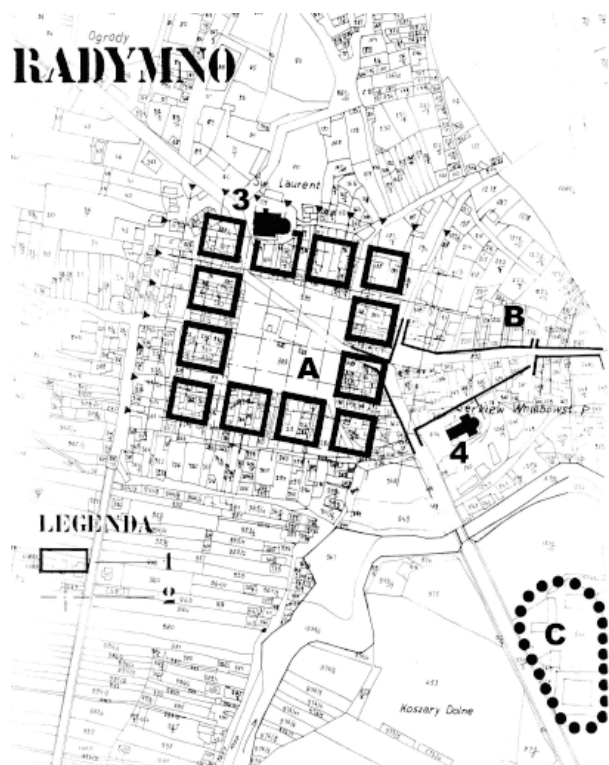
Zamknięcie miasta obwodem obronnym zmieniło jego dotychczasowy charakter. Z układu dynamicznego Radymno przeszło w układ statyczny posiadający jednoznacznie wyznaczone i nieprzekraczalne ramy dalszego rozwoju przestrzennego. Zasób wolnego areal, jakim

we know the course of those defensive walls or the area they encompassed. On the basis of some source information, though not necessarily referring directly to the subject, the layout of settlement plots, changes in the size of the plots, or routes of some streets, we can assume that on the north side the line of the walls ran just at the back of market settlement blocks, therefore slightly differently than shown in the reconstruction by J. Malczewski where town fortifications encompassed also the pre-chartered part of Radymno²⁴. Their eastern and southern sections ran along the present-day streets of Kołłątaja and 3 Maja, until the town parish church where they turned northwards coursing along the crown of the town escarpment relatively lofty here.

Enclosing the town within a defensive perimeter changed its former character. From a dynamic layout Radymno turned into a static one with clearly marked out and intransgressible boundaries of further spatial development. The reserves of free area, which were at the town's disposal at that stage, were still relatively large and oscillated within the range of half the area the town had occupied at the earlier stage i.e. at the time of location.

Ryc. 4. Radymno. Próba rekonstrukcji osadnictwa sprzed lokacji miasta. Opracowanie autora na bazie przerysu planu katastralnego miasta z połowy XIX wieku w skali 1:2880. Legenda: A – wieś lokowana w latach 1366–1371, B – hipotetyczna lokalizacja Dworu Biskupiego, C – obszar zajęty przez późniejsze miasto lokacyjne, 1 – główne powiązania komunikacyjne Radymna z regionem, 2 – cerkiew Wniebowstąpienia Pańskiego
Fig. 4. Radymno. An attempt at reconstruction of settlement from before the town location. Made by the author, on the basis of a copy of the town cadastral plan from the mid-19th century, scale 1:2880. Legend: A – village founded in the years 1366–1371, B – hypothetical location of the Bishop's Manor, C – area occupied by the later chartered town, 1 – main traffic routes connecting Radymno with the region, 2 – the Orthodox church of the Ascension

Ryc. 5. Radymno. Analiza metrologiczna miasta lokacyjnego na tle wcześniejszych stanów zagospodarowania. Legenda: A – rynek miasta lokacyjnego, B – przedlokacyjna wieś z placem targowym, C – hipotetyczna lokalizacja Dworu Biskupiego, 1 – bloki zabudowy mieszkalnej, 2 – modułarna siatka miernicza, 3 – kościół parafialny dla miasta lokacyjnego, 4 – cerkiew Wniebowstąpienia Pańskiego związana z przedlokacyjną wsią targową
Fig. 5. Radymno. Metrological analysis of the chartered town against the previous state of development. Legend: A – marketplace of the chartered town, B – pre-chartered village with the marketplace, C – hypothetical location of the Bishop's Court, 1 – residential blocks, 2 – modular measuring grid, 3 – parish church for the chartered town, 4 – the Orthodox church of the Ascension associated with the pre-chartered market village

miasto mogło dysponować w tej fazie, był jeszcze stosunkowo duży i oscylował w granicach połowy powierzchni, jaką miasto zajęło na etapie wcześniejszym, tj. w momencie lokacji.

Pomiary poszczególnych własności wchodzących w skład bloków przyrynkowych, zarówno tych współczesnych, jak i historycznych, uchwyconych np. na planie katastralnym miasta z połowy XIX wieku, wykazały zdecydowaną przewagę parcel o szerokości frontu 9 i 19 metrów²⁵. Zestawiając te wyniki z danymi dotyczącymi wielkości frontów bloków przyrynkowych w Radymnie otrzymujemy liczbę działek, jaka mogła być rozmierzona w pierwszym, początkowym stadium organizacji miasta. Oscylowała ona w granicach 36 parcel, z czego 24 parcele były parcelami rozmierzonymi w blokach przyrynkowych, a 12 w blokach przekątniowych. Ich front wynosił około 60 stóp, co przy stopie 0,3 metra daje w przybliżeniu 18 metrów długości.

Opierając się na dotychczasowych badaniach można śmiało zaryzykować twierdzenie, że ówczesna zabudowa miasta była całkowicie drewniana. W dużej mierze stanowiły ją domy podcieniowe, zajezdne lub nie, sytuowane szczytem lub kalenicą w stronę rynku, ewentualnie ulicy głównej. Na tyłach działek na sporej części parcel mieściła się zabudowa gospodarcza w postaci stajen, wozowni, składów, składzików, stodół, chlewów, szop i innych podobnych obiektów.

Bez wątplenia najważniejszym budynkiem w mieście był ratusz. W miarę dokładny jego opis możemy przytoczyć na podstawie pracy J. Burszty poświęconej zabudowie Radymna w połowie XVIII wieku. Wiemy, że był to budynek drewniany, parterowy z przydaszkiem, pod którym mieściły się kramy przekupek. Budynek był wyposażony w dwie sienie, kilka izb, kramnicę, miarę i wagę oraz postrzygalnie sukna. Krył go gontowy dach z kopułą mieszczącą dzwonek miejski²⁶. Naprzeciwko ratusza stał pręgierz z klatką i kuną²⁷. Na rynku, na wschód od ratusza znajdowały się też dwie sadzawki przeciwpożarowe.

Poza ratuszem w mieście funkcjonowało też kilka innych obiektów o charakterze publicznym. Najważniejszym z nich była fara usytuowana za zachodnią pierzeją rynku od strony południowej, na krawędzi wzgórza miejskiego. Niestety nie wiemy, jak wyglądała w tym okresie. Możemy jedynie przypuszczać, że plac kościelny został rozmierzony wcześniej niż rynek, a sam kościół był – podobnie jak reszta obiektów w mieście – drewniany²⁸. Poza farą w mieście działały jeszcze kościół św. Ducha, zapewne także drewniany, wraz z organią i szpitalem pod tym samym wezwaniem, usytuowany w narożniku skrzyżowania dzisiejszych ulic 3 Maja i Mickiewicza²⁹, dwie cerkwie – miejska z przytułkiem dla ubogich i szkołą oraz tzw. podmiejska o trudnej do ustalenia lokalizacji³⁰.

Spośród innych ważniejszych, a znanych nam obiektów wymienić wypada folwark miejski, jeden z trzech działających w okolicy, zlokalizowany po południowej stronie rzeki Rady. Składały się nań budynek folwarczny, obory, stajnie, gumno, arenda oraz browar. Odrębną całość, chociaż położoną obok zabudowań folwarcznych, stanowił dwór biskupi, później zamek, a w końcu pałac. Mieścił on w sobie 5 pokoi, 3 gabinety i kaplicę. Obok

Measuring particular properties encompassed within the marketplace blocks, both the present-day and the historical ones registered e.g. on the cadastral plan of the town from the mid-19th century, revealed a definite predominance of lots whose fronts measured 9 and 19 metres²⁵. Comparing the results with the data concerning the front size of market place blocks in Radymno we are given the number of plots that might have been measured out at the first initial stage of the town organisation. It fluctuated within the limit of 36 lots, 24 of which were plots measured out in marketplace blocks and 12 in diagonal blocks. Their front measured about 60 feet which, with one foot measuring 0.3 metre, equals approximately 18 metres of length.

Basing on the research conducted so far one could risk a claim that in those times the town was built entirely from wood. It largely consisted of arcaded houses, with hired lodging or not, situated with their gable of ridge towards the market place or the main street.

At the back of the large number of plots there were utility buildings such as stables, coach houses, storehouses, tool sheds, barns, pigsties, sheds and other outbuildings.

Undoubtedly the most important building in the town was the town hall. Its relatively precise description can be quoted on the basis of the work by J. Burszta devoted to the building development of Radymno in the mid-18th century. We know that it was a wooden one-storey building, with a shelter roof under which market stalls were located. The building was fitted with two entrance halls, several rooms, the market stall, measure and scales, and the cloth shearing room. It was covered with a shingled roof with a cupola housing the town bell²⁶. Opposite the town hall there was a pillory with a cage and the stocks²⁷. On the marketplace, to the east of the town hall, there were also two ponds to use in case of fire.

Besides the town hall, a few other public utility object also functioned in the town. The most important of them was the parish church situated behind the western frontage of the market place from the south, on the edge of the town hill. Unfortunately we do not know what it might have looked like at that time. We can only suppose that the church square had been measured out before the marketplace, and the church itself was built of timber, like all the other buildings in the town²⁸. Besides the parish church in the town there functioned also the church of the Holy Spirit, probably also wooden, with an organ room and a hospital of the same name, situated at the corner of the crossroads between the present-day 3-Maja and Mickiewicza streets²⁹, two Orthodox churches – the municipal one with a poorhouse and a school, and the so called suburban one whose location is now difficult to establish³⁰.

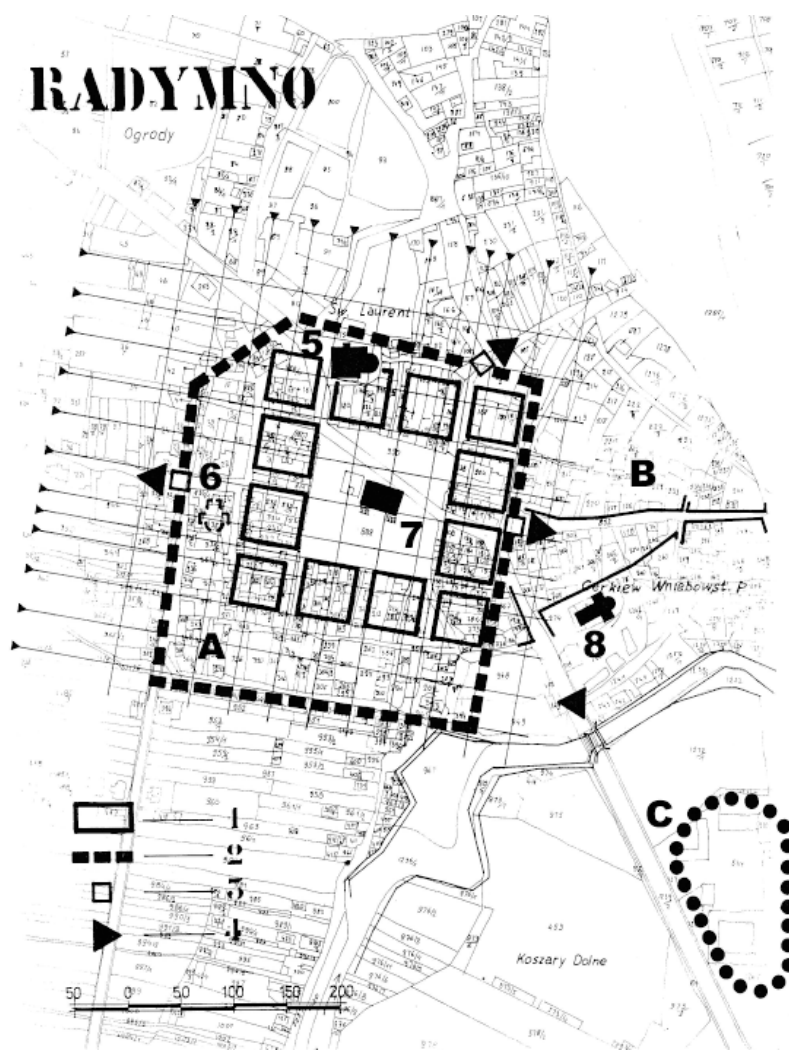
Among other significant objects known to us the one that should be mentioned is the town folwark (farmstead), one of the three functioning in this area, located on the south bank of the River Rada. It consisted of: the farm building, cow-sheds, stables, the threshing floor, an inn and a brewery. Another separate entity, although located nearby the farmstead buildings, consisted of the bishop's manor, later a castle and finally a palace. It comprised 5 rooms, 3 studies and chapels. Beside the manor

dworu znajdowały się oficyny, oddzielna kuchnia, drewnitnia, piwnica, studnia oraz ogród. Nieopodal na Rадzie funkcjonowały trzy sadzawki rybne, a poniżej nich młyn. Przy Sanie, który w tamtych czasach płynął tuż pod miastem, stał spichlerz dworski, a za Sanem należąca do dworu karczma zasańska, do której od roku 1508 można było dostać się przez most³¹.

Niewiele wiemy o początkach formowania się w Radymnie przedmieść. Więcej niż skromny zasób wiadomości na ten temat pozwala przypuszczać, iż najwcześniejsze z nich rozwinęło się w oparciu o przedlokacyjną

there were outbuildings, a separate kitchen, a woodshed, a cellar, a well and a garden. Nearby, three fishponds and below them a mill functioned on the Rada. Nearby the San, which in those times flowed just by the town, there stood the manor granary, and on the other bank of the San there was an inn belonging to the manor, which since 1508 could be reached by means of a bridge³¹.

We know very little about the beginnings of suburbs forming in Radymno. More than scarce information concerning the issue allows for supposing that the earliest of them could have developed on the basis

Ryc. 6. Radymno. Rekonstrukcja stanu zagospodarowania miasta lokacyjnego w II połowie XV wieku. Opracowanie autora na bazie przerysu planu katastralnego miasta z połowy XIX wieku. Przerys ze zbiorów Katedry Historii Architektury, Urbanistyki i Sztuki Powszechnej IHAIKZ PK. Legenda: A – miasto lokacyjne, B – wieś sprzed lokacji miasta, C – hipotetyczna lokalizacja Dworu Biskupiego, 1 – bloki zabudowy siedliskowej, 2 – hipotetyczny przebieg narysu umocnień obronnych miasta, 3 – bramy miejskie, 4 – główne kierunki powiązań komunikacyjnych miasta z regionem, 5 – kościół farny dla miast lokacyjnych, 6 – domniemana lokalizacja kościoła św. Ducha wraz ze szpitalem pod tym samym wezwaniem, 7 – Ratusz, 8 – cerkiew Wniebowstąpienia Pańskiego

Fig. 6. Radymno. Reconstruction of the state of development of the chartered town during the 2nd half of the 15th century. Made by the author, on the basis of a copy of the town cadastral plan from the mid-19th century. Copied from the original in the collection of the Faculty of History of Architecture, Urban Planning and Popular Art IHAIKZ PK. Legend: A – chartered town, B – village from before the town location, C – hypothetical location of the Bishop's Manor, 1 – settlement blocks, 2 – hypothetical outline of the town defensive fortifications, 3 – town gates, 4 – main directions of communications connections between the town and the region, 5 – parish church for the chartered town, 6 – supposed location of the Holy Spirit church with the hospital of the same name, 7 – town hall, 8 – the Orthodox church of the Ascension

of a pre-chartered village that had formed on the north side of the town, the same that served as the basis for Radymno obtaining its town charter. We know that apart from it (the Upper Suburb) the town had also another suburb called the Lower. It stretched on the north-western side of the town at the foot of the town escarpment. It was an organic structure, formed on the basis of seeking free space and taking any available to build on it, concentrated around the approach to the crossing of the San and relatively small. According to the survey from the 18th century it numbered about 8 farmsteads³². It is possible that apart from the two already mentioned, a third suburb may have formed in Radymno, a small one, not mentioned in the survey but sticking to the route towards Jarosław. Similarly to the other ones, it formed in the course of an organic selection of a site to settle.

Radymno was a half-farmers, half-craftsmen town. Agriculture, according to J. Burszta, constituted the essential element for maintaining the total urban population³³. Besides farming the local burgesses earned their living as: tailors, furriers, shoemakers, butchers and innkeepers. The so called *Great Guild* gathering craftsmen representing all the other trades and professions also operated in the town. In the mid-18th century they were joined by the bakers' guild and the guild of sieve makers gathering all those who manufactured and traded in sieves and nets.

The first mentions concerning the weekly fair in Radymno come from 1431. The privilege was granted by Władysław Jagiełło, at the request of his chaplain Jan Lu-

wieś uformowaną po północnej stronie miasta, tę samą, w oparciu o którą doszło do lokacji Radymna na prawie miejskim. Wiemy, że prócz niego (Przedmieście Górne) miasto posiadało także drugie przedmieście zwane Dolnym. Rozciągało się ono od północno-zachodniej strony miasta u podstawy skarpy miejskiej. Była to struktura organiczna, uformowana na zasadzie poszukiwania wolnego miejsca i zajmowania go pod zabudowę, skupiona wokół podejścia do przeprawy przez San i stosunkowo niewielka. Według lustracji z XVIII wieku liczyła około 8 gospodarstw wiejskich³². Być może poza dwoma wymienionymi w Radymnie doszło do ukształtowania się trzeciego przedmieścia, niewielkiego, niewymienianego w lustracji, a trzymającego się drogi w kierunku Jarosławia. Podobnie jak poprzednie, także i ono było tworem uformowanym w drodze organicznego doboru miejsca pod zasiedlenie.

Radymno było miastem na pół rolniczym, na pół rzemieślniczym. Rolnictwo, jak twierdzi J. Burszta, stanowiło zasadniczą podstawę utrzymania ogółu ludności miejskiej³³. Poza rolnictwem tutejsi mieszkańcy trudnili się krawiectwem, kuśnierstwem, szyciem butów, rzeźnictwem i wyszynkiem. W mieście działał też tzw. *Cech Wielki* skupiający rzemieślników wszystkich innych branż i zawodów. W połowie XVIII wieku do liczby tej dołączyły cech piekarski oraz cech sitarski skupiający wszystkich trudniących się produkcją i handlem sieciami.

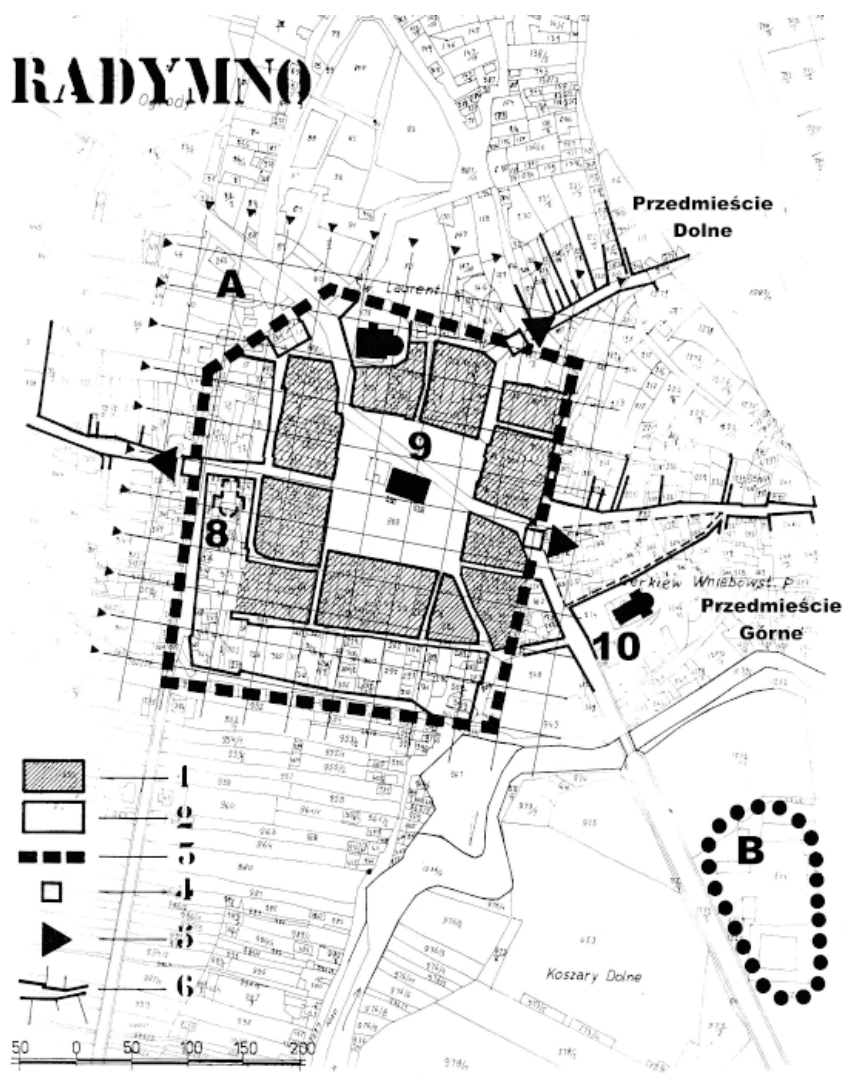
Z 1431 roku pochodzą też pierwsze wzmianki o targu tygodniowym w Radymnie. Ustanowił go na prośbę swojego kapelana Jana Lubienieckiego przy okazji nadania praw miejskich miastu Władysław Jagiełło. Wtedy też ustalono w Radymnie doroczny jarmark na św. Wawrzyńca³⁴. W 1467 roku miasto uzyskuje kolejny przywilej na odbywanie drugiego jarmarku³⁵.

Wydaje się, że druga połowa wieku XV i niemal całe XVI stulecie upłynęły pod znakiem rozwoju gospodarczego tego niewielkiego miasteczka. Dopiero wiek XVII przynosi serię klęsk, które uzyskują dopełnienie w pierwszym dziesięcioleciu XVIII wieku, kiedy to na skutek zniszczeń spowodowanych wojną północną Radymno niemal całkowicie opustoszało.

Przedstawiona tu analiza rozplanowania Radymna, zasad jego budowy, kompozycji oraz tenden-

biemiecki, on the occasion of granting the town its urban charter. It was then decided that the annual fair would be held in Radymno on St. Laurence's day³⁴. In 1467 the town was granted another privilege to hold another fair³⁵.

It seems that the second half of the 15th century and almost all the 16th century were marked by economic development of this small town. It was the 17th century that brought a series of disasters which reached their climax during the first decade of the 18th century when, as a result of destruction caused by the Great Northern War, Radymno was left practically desolate.

Ryc. 7. Radymno. Próba rekonstrukcji stanu zagospodarowania miasta i okolicy na przełomie XV i XVI wieku. Opracowanie autora w skali 1: 2880. Legenda: A – miasto lokacyjne, B – domniemana lokalizacja Pałacu Biskupiego wraz z folwarkiem, 1 – bloki siedliskowe z okresu lokacji miasta, 2 – zabudowa z drugiej fazy rozwoju przestrzennego miasta lokacyjnego, 3 – hipotetyczny przebieg narysu umocnień obronnych miasta, 4 – bramy miejskie, 5 – główne kierunki powiązań komunikacyjnych miasta z regionem, 6 – przedmieścia, 7 – kościół parafialny, 8 – domniemana lokalizacja kościoła św. Ducha, 9 – ratusz, 10 – cerkiew Wniebowstąpienia Pańskiego

Fig. 7. Radymno. An attempt at reconstruction of the state of the building development of the town and its surroundings at the turn of the 15th and 16th century. Made by the author, scale 1:2880. Legend: A – chartered town, B – supposed location of the Bishop Palace with the farmstead, 1 – settlement blocks from the period of the town location, 2 – building development from the second stage of the spatial development of the chartered town, 3 – hypothetical outline of the defensive fortifications of the town, 4 – town gates, 5 – main directions of communications connections between the town and the region, 6 – suburbs, 7 – parish church, 8 – supposed location of the Holy Spirit church, 9 – town hall, 10 – the Orthodox church of the Ascension

cji rozwojowych pokazuje, że zachowane po dzień dzisiejszy relikty dawnego układu przestrzennego kształtowały się w czterech zasadniczych etapach, które jak się wydaje, są charakterystyczne dla całego regionu Podkarpacia.

Etap pierwszy, przedkolacyjny wytwarza dwa elementy – obronny dwór zwany później *arx sive fortalitium* oraz wieś. Stały ekonomiczny rozwój owej wsi doprowadza z czasem do powstania miasta. Identyčną drogę rozwojową, czyli taką gdzie miasto powstaje w oparciu o funkcjonującą już przed lokacją osadnictwo, i to osadnictwo typu wiejskiego, prezentuje zdecydowana większość XIV- i XV-wiecznych miast tego regionu.

Etap drugi związany jest z założeniem miasta w pierwszej połowie XV wieku. Powstaje wówczas struktura o znacznym stopniu regularności nawiązująca do powszechnych w okresie średniowiecza trendów budowy miast. Wybór miejsca pozwala na zastosowanie zgeometryzowanej ortogonalnej konstrukcji opartej o powszechnie stosowany na obszarze ziemi sanockiej i przemyskiej model rynkowy³⁶.

Etap trzeci to czas trwałego wyznaczenia granic układu, w efekcie którego miasto zmienia swój charakter. Z dotychczasowego układu otwartego przeobraża się w układ zamknięty. Jego dalszy rozwój idzie w kierunku wypełnienia zabudową wolnej jeszcze przestrzeni zawartej pomiędzy ortogonalnym jądrem utworzonym z rynku i bloków zabudowy przyrynkowej a owalem narysu obronnego miasta.

Okres czwarty odpowiada w zasadzie rozwojowi osadnictwa na zewnątrz pierścienia umocnień obronnych miasta. Obejmuje on formowanie się lub – w przypadku osadnictwa wcześniejszego – dalsze narastanie zabudowy wzdłuż głównych traktów.

The analysis of town planning, rules its builders observed, composition and development tendencies in Radymno presented here shows that the relics of old spatial layout, which have been preserved until today, were shaped in four basic stages that seem to be characteristic for the whole region of Podkarpacie.

The first stage, pre-chartered, gave rise to two elements – a fortified manor known later as *arx sive fortalitium* and the village. The stable economic development of the latter led in time to the town being created. Identical way of development, meaning the one when the town is erected on the basis of a village-type settlement functioning before the town location, is represented by a vast majority of the 14th and 15th century town in that region.

The second stage was connected with founding the town during the first half of the 15th century. A structure with a large degree of regularity was created then, referring to the trends in town building popular during the medieval period. The selected site allowed for using a geometrised orthogonal construction based on the market model generally applied in the Sanok and Przemyśl regions³⁶.

The third stage was the time of permanent outlining the layout borders, as a result of which the town changed its character. From the previously open layout it transformed into a closed one. Its further development means filling in with buildings the still remaining free space contained between the orthogonal core made up by the marketplace and the market settlement blocks, and the oval of the defensive outline of the town.

The fourth stage generally corresponds with the development of settlement outside the ring of the town defensive walls. It involved the formation or – in case of previous settlement – further accumulation of buildings along the main routes.

¹ K. Gottfried, *Z przeszłości Radymna*, „Rocznik Przemyski”, t. X, Przemyśl 1965.

² J. Malczewski, *Miasta między Wisłoką a Sanem do początku XVI wieku*. Rzeszów 2006.

³ J. Burszta, *Zabudowa miasta Radymna w połowie XVIII w.*, „Roczniki Województwa Rzeszowskiego”, R.1/1958.

⁴ M. Horn, *Miejski ruch osadniczy na Rusi Czerwonej do końca XV wieku*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” (dalej RDSG), t. XXXV, r. 1974, Warszawa – Poznań 1974; A. Prochaska, *Radymno. Miasteczko i klucz biskupów przemyskich*, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, Dodatek miesięczny do „Gazety Lwowskiej”, R.XIX/1891, Lwów 1981.

⁵ M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym opisana*, t. II, Warszawa 1845, s. 649; Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, pod red. B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, F. Sulimierskiego, t. IX, Warszawa 1888, s. 458; A. Prochaska, *Radymno. Miasteczko i klucz ...*, s. 769; K. Gottfried, op.cit., s. 125.

⁶ Władysław Opolczyk Mikołajowi Żelazna Głowa nadaje sołectwo wraz z prawem poboru czynszu od kramów (J. Krochmal, *Przywilej lokacyjny wsi Radymno z 1377 r.*, Przemyśl 1984); zob. też: A. Prochaska, *Radymno ...*, op.cit., s. 769, A. Gilewicz, *Stanowisko i działalność gospodarza Władysława Opolczyka na Rusi w latach 1372-1378*, (w:) *Prace historyczne wydrukowane ku uczczeniu 50-lecia Akademickiego Koła Historyków Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1878-1928*, Lwów 1929, s. 103; K. Gott-

fried, *Z przeszłości ...*, op.cit., s. 125-126, J. Bazak, *Klęski elementarne w dziejach Radymna i okolic w XVII i pierwszej połowie XVIII wieku*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. XVII/208, Jarosław 2008, s. 7.

⁷ J. Malczewski, op.cit., s. 106.

⁸ A. Prochaska, op.cit., s. 771; J. Burszta, op.cit., s. 29, K. Gottfried, *Z przeszłości ...*, s. 128-129; M. Horn, op.cit., s. 62.

⁹ J. Malczewski, op.cit., s. 79-80; A. Kunysz, F. Persowski, *Przemyśl w starożytności i średniowieczu od czasów najdawniejszych do roku 1340*, Rzeszów 1966, s. 34-38; R. Jamka, *Początki głównych miast wczesnośredniowiecznych w Polsce południowej w świetle badań archeologicznych*, Warszawa 1973, s. 12-13; A. Koprowski, *Przemyśl we wczesnym średniowieczu próba lokalizacji podgrodzia* (w:) *Początki sąsiedztwa. Pogranicze etniczne rusko słowackie w średniowieczu*, Rzeszów 1996, s. 121-124; F. Persowski, *Przemyśl od X wieku do roku 1340* (w:) *Tysiąc lat Przemyśla*, Rzeszów 1976, s. 141; W. Poradyło, *Nowe dane do topografii średniowiecznego Przemyśla*, Rocznik Przemyski, Przemyśl 2005, t. XLI, z. 2, s. 134-138.

¹⁰ J. Kurtyka, *Osadnictwo średniowieczne. Początki osady i miasta*, (w:) *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, red. F. Kuryk, Rzeszów 1984, s. 132; A.S. Fenczak, *Lwów i Przemyśl. Z rozważań nad fazami rozwojowymi procesu wprowadzania prawa niemieckiego w ośrodkach miejskich Rusi Halicko – Włodzimierskiej w XII i XIV wieku*, Rocznik Przemyski, t.23, s. 60; E. Dybek, *Lokacje na prawie niemieckim w Ziemi Przemyskiej w latach 1354-1434*, Lublin 2004, s. 35.

- ¹¹ J. Malczewski, op.cit., s. 101, 116 i nast.; W. Gątkowski, Z. Strenczak, *Lokacje Jarosławia na prawie magdeburskim*, Jarosław 1975, s. 9-13; J. Kuś, *W sprawie lokacji Jarosławia*, „Studia Historyczne”, R.XXV, z. 2, 1982, s. 316 i nast.; E. Dybek, *Lokacje na prawie niemieckim in eruda radice w południowej części województwa krakowskiego w latach 1333-1434*, „Roczniki Humanistyczne”, t. 41/1993, s. 38-39.
- ¹² *Przywilej lokacyjny miast Lubaczowa z 1376 roku*, oprac. M. Dalecki, Przemysł 1991; A. Gilewicz, *Stanowisko i działalność gospodarcza Władysława Opolczyka na Rusi w latach 1372-1378*, (w:) *Prace badawcze wydane ku uczczeniu 50-lecia Akademickiego Koła Historyków Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1878-1928*, Lwów 1928, s. 83; Z. Kubrak, *Zarys rozwoju przestrzennego Lubaczowa (XIV-XX w.)*, „Rocznik Lubaczowski” 1998, t. VIII, s. 5; J. Malczewski, op.cit., s. 116.
- ¹³ J. Motylewicz, *Dzieje Kańczugi*, Przemysł 1984, s. 24-25.
- ¹⁴ S. Szczur, *Dzieje Leżajska do roku 1324*, (w:) *Dzieje Leżajska*, pr. pod red. K. Baczkowskiego, J. Półciwarka, Leżajsk 1996, s. 81 i nast.
- ¹⁵ *Przywilej lokacyjny wsi Rzozowa z 1359 roku*, oprac. M. Proksa, wyd. II, Przemysł 1994; S. Szaro, *Z dziejów Brzozowa*, (w:) *Sześć wieków Brzozowa, Księga Pamiątkowa*, Brzozów 1959, s. 9-10; A. Fastnacht, *Średniowieczne osadnictwo w regionie brzozowskim*, (w:) *Brzozów. Zarys monograficzny*, pr. zb. pod red. A.F. Adamskiego i innych, Brzozów 1990, s. 22-23.
- ¹⁶ J. Malczewski, *Miasta...*, s. 103-104.
- ¹⁷ P. Haszczyński, *Zarys dziejów parafii w Krzywicy 1398-1998*, Krzywica 1998, s. 13-14; E. Dybek, *Lokacje na prawie niemieckim...*, s. 54; K. Chłapowski, *Dzieje dubiecka*, Rzeszów 1983, s. 10-15; J. Malczewski, *Miasta...*, s. 129 i nast. do 189; L. Włodek, *Zarys dziejów Birży*, Przemysł 1981, s. 3-4; B. Jaśkiewicz, *Dynów i okolice do początku XVI wieku* (w:) *Dynów. Studia z dziejów miasta*, red. B. Jaśkiewicz i inni, Rzeszów 1995, s. 77-78; *Miasta polskie w Tysiącleciu*, t. II, s. 384; A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny Ziemi Sanockiej w średniowieczu*, cz. I, Brzozów 1991.
- ¹⁸ J. Malczewski, op.cit., s. 163.
- ¹⁹ Przyjęta wielkość stopy jest średnią arytmetyczną wielkości jednostek stopy zastosowanych do obliczeń przez J. Malczewskiego, op.cit., s. 252 i J. Bursztę, *Zabudowa...*, s. 32.
- ²⁰ *Lustracja generalna dóbr stołowych miasta Radymna cum attineniis...*, z lat 1746-49, zachowana w Bibliotece Ossolińskich. Drugi egzemplarz tej lustracji przechowywany jest w Archiwum Diecezjalnym przy Kurii Biskupiej obrządku łacińskiego w Przemysłu, księga nr 195, s. 38 i 111.
- ²¹ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* pod redakcją B. Chlebowskiego, W. Walewskiego oraz F. Sulimirskiego, tom IX, Warszawa 1888, s. 459.
- ²² J. Burszta, *Zabudowa...*, s. 32.
- ²³ Tamże, s. 43, przypis 27.
- ²⁴ J. Malczewski, op.cit., s. 502, ryc. 33/Z.
- ²⁵ J. Malczewski, op.cit., s. 283, poz. 33.
- ²⁶ J. Burszta, *Zabudowa...*, s. 34-35; zob. też: J. Malczewski, op.cit., s. 164; K. Gottfried, op.cit., s. 134.
- ²⁷ J. Burszta, *Zabudowa...*, s. 35.
- ²⁸ J. Malczewski, op.cit., s. 315.
- ²⁹ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, op.cit., s. 459.
- ³⁰ J. Burszta, *Zabudowa...*, s. 30.
- ³¹ J. Burszta, tamże, s. 29 i 30.
- ³² J. Burszta, tamże..., s. 29.
- ³³ J. Burszta, tamże, s. 30-31.
- ³⁴ J. Malczewski, op.cit., s. 106; K. Gottfried, op.cit., s. 127-129.
- ³⁵ J. Burszta, *Zabudowa...*, s. 29.
- ³⁶ J. Malczewski, op.cit., s. 227 i nast. oraz 406-408.

Streszczenie

Radymno to małe miasteczko ulokowane na lewym brzegu Sanu, nad rzeką Radą w pół drogi pomiędzy Jarosławem a Przemysłem. Badania zachowanych po dzień dzisiejszy relikwów dawnego układu przestrzennego miasta lokacyjnego dostarczają licznych dowodów na to, iż układ ten przeszedł tę samą drogę rozwojową, jaką przeszło wiele innych miast tego regionu zakładanych w okresie XIV i XV wieku. W początkowym okresie Radymno wytwarza dwa elementy – wieś i dwór obronny. Stały ekonomiczny wzrost wsi doprowadza z czasem do powstania miasta. Wybór miejsca lokacji pozwala na zastosowanie zgeometryzowanej ortogonalnej konstrukcji opartej na powszechnie stosowanym na Podkarpaciu modelu rynkowym. Elementy tego modelu, ich wielkość oraz sposób wzajemnego powiązania również wydają się być charakterystyczne dla niewielkich średniowiecznych miasteczek tego obszaru. Lata kolejne to czasy krzepnięcia tak wyznaczonego układu miejskiego. Jednoznaczne wyznaczenie granic miasta zmienia jego dotychczasowy charakter z dynamicznego na statyczny, zaś dalszy jego rozwój idzie już tylko po linii zagospodarowywania wolnego jeszcze miejsca, zawartego pomiędzy narysem obronnym a ortogonalnym jądrem miasta. Etap kolejny – to wyjście osadnictwa poza granice miasta. Powstające wówczas nowe struktury formułują się wzdłuż głównych traktów komunikacyjnych w sposób organiczny, na zasadzie poszukiwania wolnego miejsca i zajmowania go do celów osadniczych.

Abstract

Radymno is a small town located on the left bank of the San, on the River Rada, halfway between Jarosław and Przemysł. Research of the relics of the former spatial layout of the chartered town preserved until today has yielded plenty of evidence to confirm that its layout has developed in the same way as many other towns founded during the 14th and 15th century in this region. In the initial period Radymno consisted of two elements – the village and the fortified manor. Constant economic growth of the village led in time to the creation of a town. The choice of location allowed for using the geometrised orthogonal structure based on the market square model generally applied in the region of Podkarpacie. Elements of that model, their size and their mutual interrelations also seem to be characteristic for small medieval towns in this area. Subsequent years were the time when the so marked out urban layout strengthened. Marking clearly the borders of the town changed its character from previously dynamic into static, and its further development was limited merely to developing the remaining empty space contained between the defensive outline and the orthogonal core of the town. The next stage involved settlers moving outside the town. The new structures created then were formed organically along the main traffic routes, on the basis of seeking free space and using it for settlement.